

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/EO.2019.005>

Oksana Voytyuk
(Uniwersytet w Białymstoku)

Koncepcja Międzymorza we współczesnej myśli politycznej Ukrainy

Słowa kluczowe: Intermarium; Międzymorze; Polska; Ukraina; Unia Europejska; NATO

Keywords: Intermarium; Inter Sea Initiative; Poland; Ukraine; European Union; NATO

Gdyby Bóg stworzył góry na Ukrainie, ogromne tereny równinne Niziny Środkowo-Europejskiej nie byłyby tak idealnym miejscem do jakże częstych ataków przeprowadzanych przeciwko Rosji. Jednak w obecnej sytuacji Putin nie ma wielkiego wyboru: musi objąć kontrolę nad leżącymi na zachód równinami. Dotyczy to wszystkich narodów, małych i dużych. Przywódcy uwięzieni są przez teren, który kontrolują, jego ukształtowanie ogranicza wybory i miejsce podejmowania działań w stopniu większym, niż mogłoby się wydawać.

Tim Marshall, *Więźniowie geografii*

Wprowadzenie

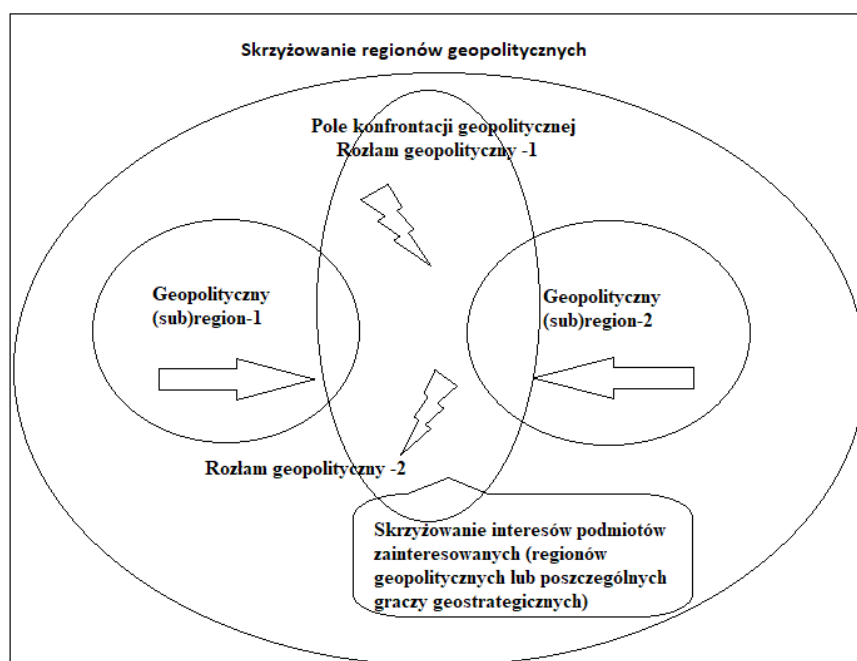
Europa Środkowo-Wschodnia na tle innych regionów europejskich znacznie wyróżnia się swoim położeniem geopolitycznym, gdyż znaj-

duje się na styku cywilizacji, a państwa, które do niej należą, leżą w miejscu rozłamu geopolitycznego. Wydarzenia w Kijowie na przełomie 2013 i 2014 r. przykuły uwagę całego świata, a aneksja Krymu i rozpętanie wojny w Donbasie przyczyniły się do zmiany kierunku polityki zagranicznej Ukrainy. W świetle zaistniałej sytuacji geopolitycznej terytoria Polski, Litwy, Łotwy, Estonii, Białorusi, Ukrainy i Mołdawii stały się miejscem, które możemy określić jako region geopolitycznego zderzenia (*junction geopolitical region*). W regionie Europy Środkowo-Wschodniej zaczął coraz bardziej uwydatniać się rozłam geopolityczny pomiędzy państwami Unii Europejskiej a resztą państw Europy. Pojawienie się tego rozłamu jest spowodowane skrzyżowaniem interesów wielkich mocarstw i bloków politycznych. Rozłam polityczny w Europie Środkowo-Wschodniej stał się przyczyną pojawienia się pól konfrontacji. Takie pola stanowią terytoria państw spoza UE¹. Pod wpływem regionów siły (UE, Rosja, USA) pola konfrontacji zmieniają się w pola napięcia. Za pola konfrontacji obecnie można uznać terytoria państw nadbałtyckich, szczególnie Litwy i Łotwy, a także tereny Białorusi i częściowo Polski, z kolei terytoria Ukrainy i Mołdawii są polami napięcia ze względu na obecność tam punktów zapalnych, takich jak Donbas, Krym czy Naddniestrze. Ogólnie rzecz biorąc, tereny Ukrainy, Białorusi i Mołdawii, a także państwa Kaukazu Południowego – Gruzja, Armenia i Azerbejdżan, są tzw. szarą strefą pomiędzy UE a Rosją. Schematycznie rozłam w regionie Europy Środkowo-Wschodniej przedstawiono na rysunku 1.

Rysunek ten dobrze obrazuje miejsce rozłamu geopolitycznego, gdzie za geopolityczny (sub)region 1 można uznać Unię Europejską, a za geopolityczny (sub)region 2 – Federację Rosyjską. Terytoria pomiędzy nimi to miejsce rozłamu geopolitycznego. Jeśli schemat nałożyć na mapę polityczną, to państwa bałtyckie, Białoruś, Ukraina i Mołdawia, znajdują się w miejscu rozłamu geopolitycznego 1, a za miejsce rozłamu geopolitycznego 2 można uznać region Bliskiego Wschodu czy też Kaukaz Południowy. Białoruś, Ukraina i Mołdawia nie są członkami Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO) i Unii Europejskiej. W obliczu zagrożeń płynących ze Wschodu celem Unii Europejskiej jest stworzenie swojego

¹ Н. Кором, *Політико-географічні фактори формування стикових геополітичних регіонів (на прикладі Балто-Чорноморського регіону)*, http://papers.univ.kiev.ua/1/geografija/articles/coroma-n-political-and-geographical-conditions-of-formation-of-junction-geopoli_18429.pdf, 10.12.2018.

pasa bezpieczeństwa, stabilności i pokoju wokół swoich granic wschodnich. W ostatnich latach państwa należące do UE, takie jak Polska i Litwa, oraz spoza UE – Ukraina, w celu wzmocnienia własnej polityki bezpieczeństwa wracają do integracyjnych koncepcji z przeszłości. Jedną z nich jest koncepcja Międzymorza (*Intermarium*), mająca w XX w. wiele nazw i interpretacji w zależności od państwa, które ją reprezentowało, i od autorów, którzy ją rozwijali bądź szerzyli. Najbardziej znane to: Adriatyk – Bałtyk – Morze Czarne (ABC), Ukraina – Litwa – Białoruś (ULB), doktryna Bałtycko-Czarnomorska. Większość wspomnianych koncepcji została zainicjowana lub opracowana w Polsce bądź na Ukrainie.

Rys. 1. Rozłam geopolityczny w regionie Europy Środkowo-Wschodniej

Źródło: tłumaczenie własne na podstawie: Н. Коромы, *Політико-географічні фактори формування стикових геополітичних регіонів (на прикладі Балто-Чорноморського регіону)*, http://papers.univ.kiev.ua/1/geografija/articles/coroma-n-political-and-geographical-conditions-of-formation-of-junction-geopoli_18429.pdf, 10.12.2018.

W literaturze naukowej brak jednolitej definicji pojęcia Międzymorza, gdyż jego rozumienie w różnych okresach ulegało zmianie lub uzupełnianiu. Międzymorze to geopolityczny region europejski leżący pomiędzy Morzem Czarnym, Adriatykiem i Bałtykiem. W polskiej myśli politycznej obszar ten jest także postrzegany jako część Europy usytuowana pomiędzy Niemcami a Rosją (wcześniej Związkiem Radzieckim)².

Jarosław Dutka, zaznacza:

Nazwą Międzymorza określa się wschodnią połąć Europy, ograniczoną dwoma południkowo biegnącymi liniami. Jedna łączy Zatokę Pomorską Morza Bałtyckiego z Zatoką Wenecką Adriatyku (linia AB), podczas gdy druga biegnie od północnego krańca Morza Czarnego do Zatoki Ryskiej lub Fińskiej (linia BC)³.

Jego zdaniem,

Terminem „Międzymorza” tradycyjnie nazywano wschodnią połąć Europy, rozciągającą się między Morzem Bałtyckim a Morzem Czarnym, zorganizowaną politycznie w XVI–XVII wieku w wielonarodową Rzeczpospolitą Obojga Narodów⁴.

Wielkość obszaru Międzymorza we współczesnej literaturze znacznie się różni, niekiedy rozciąga się on od państw skandynawskich po Bałkany⁵.

W dzisiejszych czasach, jak słusznie zauważył Ostap Kushnir, pojęcia *Intermanirum* często używa się w debacie publicznej dla opisania jakiegokolwiek formacji międzypaństwowej, która hipotetycznie może pojawić się na obszarze pomiędzy Morzem Bałtyckim a Morzem Czarnym⁶.

² T. Gajowniczek, *Rosja a „Międzymorze” w polskiej myśli politycznej XX wieku. Wybrane zagadnienia*, https://www.researchgate.net/profile/Tomasz_Gajowniczek/publication/273759273_Rosja_a_Miedzymorze_w_polskiej_myсли_politycznej_XX_wieku_Wybrane_zagadnienia/links/550ab44d0cf28556409518c1/Rosja-a-Miedzymorze-w-polskiej-myсли-politycznej-XX-wieku-Wybrane-zagadnienia.pdf, 10.12.2018.

³ J. Dutka, *Wpływ realizacji geopolitycznej koncepcji Międzymorza na bezpieczeństwo militarne Polski i Europy Wschodniej w XX wieku*, „Przegląd Geopolityczny” 2016, nr 16, s. 121.

⁴ Ibidem, s. 120.

⁵ F. Masson, *The three-seas-initiative: European regionalism of supranational nature*, <http://www.nouvelle-europe.eu/en/three-seas-initiative-european-regionalism-supranational-nature>, 20.03.2018.

⁶ Ibidem.

Na tle dynamicznie rozwijającej się sytuacji geopolitycznej w regionie Europy Środkowo-Wschodniej na przełomie XX i XXI w. pojawiło się kilka unowocześnionych wersji koncepcji Międzymorza. Idea ta przetrwała w myśleniu politycznym Polski i Europy Środkowo-Wschodniej w czasach komunizmu dzięki elitom na uchodźstwie. Ponadto należy odnotować, że po upadku ZSRR koncepcja ta nie miała wielkiej popularności, gdyż państwa Europy Środkowo-Wschodniej i niektóre były republiki radzieckie wybrały europejski kierunek rozwoju oraz polityki zagranicznej, a ich głównym celem stało się przystąpienie do NATO i UE⁷.

W 2010 r. dr George Friedman, założyciel spółki Strategic Forecasting (STRATFOR), opublikował szereg artykułów dotyczących państw Międzymorza. W swoich rozważaniach na temat bezpieczeństwa regionu bałtycko-czarnomorskiego Friedman doszedł do wniosku, że jednym z instrumentów zachowania pokoju w Europie oraz powstrzymania agresji ze strony współczesnej Rosji jest ściślejsza integracja państw tego regionu⁸. Jego zdaniem, aby ograniczyć dalszą integrację i zacieśnienie więzi Niemiec z Rosją, państwa Międzymorza w niedalekiej przyszłości będą zmuszone do stworzenia aliansu⁹. Interes USA do reaktywacji koncepcji Międzymorza wynika z polityki zagranicznej. Stany Zjednoczone nie mogą pozwolić sobie na otwartą konfrontację z Rosją, gdyż może to doprowadzić do ogromnych strat (politycznych, ekonomicznych, demograficznych). Dlatego Waszyngton jest zainteresowany powołaniem związku państw, które mają wspólną granicę z Rosją. Rdzeń tej relacji, zdaniem Friedmana, powinny tworzyć Polska, Rumunia, Azerbejdżan, Ukraina i państwa bałtyckie, gdyż wszystkie one jednoczo wspólny cel – ograniczenie wpływu rosyjskiego na swoich terytoriach¹⁰.

Amerykański analityk polskiego pochodzenia, Zbigniew Brzeziński, w swoich rozważaniach o geopolityce analizował znaczenie Ukrainy nie ze względu na jej potencjał czy ambicje, a z punktu widzenia położenia geograficznego oraz geostrategicznego. Według jego teorii sworzni geopolitycznych (*geopolitical pivots theory*), do których zaliczał także Ukra-

⁷ Ibidem.

⁸ *Геополітична подорож. Частина 1: Мандрівник („STRATFOR”, США)*, <http://bbs-news.info/featured/geopolitichna-podorozh-chastina-1-mandrivnik-stratfor-ssha>, 19.06.2017.

⁹ L. Bayer, *The Next Chapter for the Intermarium*, <https://geopoliticalfutures.com/the-next-chapter-for-the-intermarium>, 20.05.2016.

¹⁰ *Концепт «Міжмор'я» та його сучасна редакція*, „Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal). Politologia” 2016, nr 8, s. 39–42.

inę, państwo to może umożliwić albo zablokować dostęp ważnym graczom geopolitycznym do strategicznych obszarów. Terytorium Ukrainy według Brzezińskiego stanowi pewnego rodzaju tarczę obronną dla kluczowego państwa (Rosji) bądź regionu (UE)¹¹. W swojej pracy pt. *Wielka szachownica* Zbigniew Brzeziński pisał:

Ukraina, nowe, ważne pole na szachownicy euroazjatyckiej, jest sworzniem geopolitycznym, ponieważ samo istnienie niepodległego państwa ukraińskiego pomaga przekształcić Rosję. Bez Ukrainy Rosja przestaje być imperium eurazjatyckim: może wciąż próbować zdobyć status imperialny, lecz byłaby wówczas imperium głównie azjatyckim, stale wciągany w rujnujące konflikty z od niedawna suwerennymi narodami Azji Środkowej, które nie pogodziłyby się z utratą niepodległości i byłyby wspierane przez bratnie kraje islamskie na południu. [...] Jeżeli jednak Moskwa ponownie zdobędzie władzę nad Ukrainą, wraz z pięćdziesięcioma dwoma milionami jej obywateli, ogromnymi bogactwami naturalnymi oraz dostępem do Morza Czarnego, automatycznie odzyska możliwość stania się potężnym imperium spinającym Europę i Azję. Utrata niepodległości przez Ukrainę miałyby natychmiastowe konsekwencje dla Europy Środkowej, przekształcając Polskę w sworzeń geopolityczny na wschodniej granicy zjednoczonej Europy¹².

Rola Ukrainy na geopolitycznej mapie świata jest dwoista. Z jednej strony (według Brzezińskiego) jest ona tworem geopolitycznym, który, choć niebezpośrednio, osłabia rolę i znaczenie Rosji. Z drugiej strony terytorium Ukrainy znajduje się w miejscu największego rozłamu geopolitycznego w Europie Środkowo-Wschodniej. Otto von Bismarck niegdyś powiedział, że w „wyniku bogactwa Ukrainy Rosja stała się tym, czym jest. Potęga Rosji może zostać podważona poprzez separację od Ukrainy”¹³. Słowa niemieckiego kanclerza potwierdza rosyjska politolożka Lilia Szewcowa: „Ukraina, w rozumieniu Kremla, pozostaje czynnikiem systemotwórczym dla państwowości rosyjskiej. Oznacza to, że według Kremla Rosja bez

¹¹ M. Siudak, *Geopolityczne wizje Ukrainy i Krymu*, „Przegląd Geopolityczny” 2016, t. 18, s. 93.

¹² Z. Brzeziński, *Wielka szachownica*, Warszawa 1999, s. 46.

¹³ С. Рудницький, *Чому ми хочемо самостійної України?*, Львів 1994, s. 47. Rosjanie podważają autentyczność tej wypowiedzi, uważając ją za *fake news*. Е. Шуман, *Бисмарк ничего не говорил об отделении Украины от России*, <http://www.dw.com/ru/бисмарк-ничего-не-говорил-об-отделении-украины-от-россии/a-18129646>, 01.04.2015.

Ukrainy nie może być supermocarstwem”¹⁴. I jak wynika ze słów Tima Marshalla, przytoczonych na samym początku artykułu, w znaczącej części równinno-nizinne położenie Ukrainy, ale również Białorusi, Polski i państw bałtyckich, nie jest sprzyjające dla Rosji, jeśli nie utrzyma ona tych państw w orbicie własnych interesów. Nietrudno wyobrazić sobie, że w razie konfliktu na szerszą skalę to właśnie państwa Europy Środkowo-Wschodniej (głównie Ukraina) mogą stać się teatrem działań wojennych.

Koncepcja Międzymorza w ukraińskiej myśli politycznej

*Ot, gdyby otoczyć Ukrainę szerokimi, głębokimi morzami
i wokół niej wznieść góry,
to wtedy... moglibyśmy być samodzielni, ale teraz ona
jak wierzba przy drodze: nie depcze jej tylko ten, kto nie chce.
Jewhen Hrebinka, Розвиток української національно-
політичної думки**

Ukraińska koncepcja Międzymorza pojawiła się po I wojnie światowej, kiedy to na gruzach Imperium Rosyjskiego zaczęły powstawać nowe niepodległe państwa. Za pierwszego ukraińskiego teoretyka politycznego uważa się Mychajła Dragomanowa, który konsekwentnie i przekonująco potwierdził potrzebę europejskiego cywilizacyjnego i politycznego wyboru Ukrainy oraz niezbędną opracowania i wdrożenia przyszłej zrównoważonej polityki narodowej zarówno na Zachodzie, jak i na Wschodzie Europy. Dragomanow był propagatorem europejskiego kierunku rozwoju Ukrainy. Ważne miejsce w jego rozmyśleniach zajmowało Morze Czarne, o którym pisał, że „bez północnego wybrzeża Morza Czarnego Ukraina nie jest możliwa jako państwo kulturowe”¹⁵. Ponadto Dragomanow (podobnie jak kiedyś rosyjski car Piotr Wielki, który uważał, że za sprawą położenia Petersburg

* „Ох, коли б окружити Україну широкими, глибокими морями і довкола неї піднести гори, тоді б... ми могли бути самостійні, але тепер вона неначе іва при дорозі: її не топче тільки той, хто не хоче”. Ю. Охримович, *Розвиток української національно-політичної думки*, Нью-Йорк 1968, s. 14. Cyt. za: *Геополітична складова державницької думки*, <http://litopys.org.ua/ukrxx/r05.htm>, 12.03.2019.

¹⁴ Е. Ясиновская, *Кремль хоче утримати Україну без конфронтації з Заходом – Шевцова*, <http://uapress.info/uk/news/show/129675>, 05.05.2016.

¹⁵ М. П. Драгоманов, *Листи на Наддніпрянську Україну*, Коломия 1894, s. 30.

jest „oknem do Europy” dla Rosji), podkreślał rolę Morza Czarnego jako „okna do Europy” dla Ukrainy.

Analizując sytuację geopolityczną Ukrainy po 2014 r., należy przyznać, że Dragomanow miał rację. Aneksja Krymu przez Federację Rosyjską nie tylko odbiła się na sytuacji geopolitycznej w regionie Morza Czarnego i Europy Środkowo-Wschodniej, ale przede wszystkim boleśnie dotknęła Ukrainę – politycznie, gospodarczo i kulturowo. Półwysep Krymski jest jednym z najbardziej wielonarodowych regionów Ukrainy, zamieszkuje go ponad 120 mniejszości narodowych i grup etnicznych. Dziedzictwo kulturowe, któremu udało się odrodzić po latach carskich rządów, okupacji, deportacji, ma unikatowe znaczenie nie tylko dla Ukrainy, ale też dla dziedzictwa kulturowego świata (Chersones Taurydzki znajduje się na liście UNESCO). Federacja Rosyjska, która po aneksji Krymu rozpoczęła budowę mostu przez Cieśninę Kerczeńską, celowo ograniczyła dostęp do Morza Azowskiego, co uderza w gospodarkę Ukrainy oraz grozi upadkiem portów morskich w Berdiańsku i Mariupolu. Powodem jest wysokość arek mostu (35 m), co oznacza, że wielkie statki typu Panamax zostały pozbawione możliwości dotarcia do portów nad Morzem Azowskim¹⁶. Most Krymski przyczynił się do tego, że Morze Azowskie stało się akwenem zamkniętym, co godzi w interesy gospodarcze Ukrainy oraz blokuje jej wyjście na Morze Czarne i znacznie osłabia południowe granice tego państwa.

O koncepcji Międzymorza nie da się mówić bez uwzględnienia Polski. W polskiej myśli geopolitycznej początki koncepcji Międzymorza sięgają czasów króla Władysława Jagiełły. Na początku lat 20. XX w. do koncepcji Międzymorza powrócił marszałek Józef Piłsudski, który, pragnąc wzmocnić niepodległość nowo powstałego państwa polskiego, zaproponował ideę powołania konfederacji, która miałaby odzwierciedlać wielonarodową i wielokulturową tradycję I Rzeczypospolitej. Celem Piłsudskiego było zminimalizowanie wpływów rosyjskich na wschodzie i niemieckich na zachodzie. Kluczową rolę Ukrainy w koncepcjach geopolitycznych Europy Środkowo-Wschodniej Józef Piłsudski uświadomił sobie dopiero w 1917 r., kiedy to ukraiński ruch narodowy zadeklarował się w pełni. Ukraina ze względu na swoje położenie geograficzne zajmuje ważne miejsce w tworzeniu pomostu bałtycko-czarnomorskiego. Zdaniem Piłsudskiego oddzielenie Ukrainy od Rosji mogło zapewnić większe bezpieczeństwo Polsce przed

¹⁶ А. Шевченко, Н. Исайко, *Керченский мост: что теряет Украина. Часть I (видео)*, <https://ru.krymr.com/a/video/28981153.html>, 18.01.2018.

imperialnymi zapędami Moskwy. Słaby punkt Imperium Rosyjskiego Piłsudski upatrywał w jego wielokulturowości¹⁷. Przyszłość Ukrainy polityk widział w formie niepodległego osłabionego kraju na obrzeżach Europy, który miał odgrywać dla Polski taką samą rolę, jak dotąd dla Imperium Rosyjskiego – politycznego satelity i przydatku rolno-surowcowego oraz rynku zbytu. W jednym z wywiadów dla francuskiego dziennika „Le Petit Parisien” Józef Piłsudski powiedział: „Ich [bolszewicki] atak na Polskę zależny jest przede wszystkim od kwestii ukraińskiej. Na politykę Sowie-tów wpływają względy materialne, a przede wszystkim głód. Muszą się zaopatrywać w bogatej Ukrainie. Jeżeli sprawa Ukrainy załatwiona będzie na ich korzyść, wówczas pójdą na Polskę; ale żeby do niej dojść, muszą przebyć kraje zniszczone, niemal pustynne, które nie dostarczyłyby im niczego. Muszą więc wszystko brać z Ukrainy”¹⁸.

Przekładając słowa Piłsudskiego na współczesne realia, z przykrością należy konstatować, że obecnie Ukraina została pozbawiona prawie połowy byłej mocy i potencjału w wyniku aneksji Krymu i wojny w Donbasie. Słowa marszałka Piłsudskiego wciąż pozostają aktualne – Ukraina ma bardzo ważne znaczenie dla Rosji, dlatego Kreml nie jest zainteresowany dobrze prosperującym państwem u jego zachodnich granic, a państwem osłabionym, zależnym od Rosji pod względem politycznym i gospodarczym. W tym tkwi różnica między polityką państw UE a polityką Rosji. Pierwsze są zainteresowane powstaniem strefy pokoju, bezpieczeństwa, rozwoju demokracji, stosunków dobrosąsiedzkich, z kolei druga – wprowadzeniem jak największego chaosu politycznego i osłabieniem Ukrainy we wszystkich sferach życia.

Wracając do ukraińskich koncepcji geopolitycznych z początku XX w., należy poświęcić uwagę historykowi Mychajłowi Hruszewskiemu, który na Ukrainie jest uznawany za pierwszego prezydenta. W celu utrwalenia i zachowania państwowości nowo powstałej Ukraińskiej Republiki Ludowej oraz zapobieżenia rozprzestrzenianiu się bolszewizmu na Zachód, Hruszewski zaczął szukać nowych modeli współpracy z państwami Europy Środkowo-Wschodniej. Tak pojawiła się myśl powołania Unii Bałtycko-Czarnomorskiej, która miała wyraźny antyrosyjski charakter. Idea ta narodziła się w tym samym czasie co koncepcja Międzymorza, zapropo-

¹⁷ A. Rukkas, *Geopolityka Józefa Piłsudskiego*, <http://jagiellonia.org/geopolityka-jozefa-pilsudskiego/>, 15.11.2015.

¹⁸ Ibidem.

nowana przez marszałka Piłsudskiego w Polsce. Obydwie koncepcje miały charakter antyrosyjski, a wykrystalizowanie się prawie w tym samym czasie tak podobnych poglądów w Polsce i na Ukrainie można wyjaśnić podobnymi uwarunkowaniami i charakterem walki niepodległościowej¹⁹. Poglądy polityczne Józefa Piłsudskiego i Mychajła Hruszewskiego różniły się tym, że pierwszy dążył do odzyskania dawnej potęgi Polski od morza do morza, a drugi – do utrwalenia państwowości własnego narodu. Hruszewski budował model państwa w formie federacji trzech narodów na terenach rozciągających się od Bałtyku do Morza Czarnego. Jako historyk interesował się walką narodu litewskiego o niepodległość oraz rozwojem białoruskiego ruchu narodowo-wyzwoleńczego. Hruszewski uważał Litwinów i Białorusinów za historycznych sojuszników Ukrainy, pomiędzy którymi nigdy nie dochodziło do poważnych konfliktów. Każdy z tych narodów zamieszkiwał własne ziemie etniczne, a wymieszanie granic etnicznych pomiędzy nimi było niewielkie. Zarówno Litwa, jak i Białoruś i Ukraina niegdyś były częścią państwa polskiego²⁰. Hruszewski jako pierwszy opracował geopolityczną doktrynę dla Ukrainy, uwzględniając znaczenie Morza Czarnego. Pisał, że na wybrzeżu Morza Czarnego znajdują się prawdziwe interesy polityczne i ekonomiczne Ukrainy²¹. Hruszewski uważał, że warunki historyczne kierowały Ukrainę na zachód, a warunki geograficzne – na południe, w kierunku Morza Czarnego. Morze było czynnikiem zespalającym, a nie rozdzielającym państwa nadbrzeżne. Ciekawy był pogląd historyka na formę federacji państw Międzymorza. Uważał, że podstawą takiego układu nie może być „federacja niewoli”, a dla dobra państw powinna to być federacją państw, które łączą więzy geograficzne, ekonomiczne i kulturowe²².

Idee Hruszewskiego z czasem nabrały kształtu dwóch doktryn geopolitycznych: bałtycko-czarnomorskiej, której autorem był Stepan Rudnycki, oraz czarnomorskiej, autorstwa Jurija Łypy. Stepan Rudnycki na terenach

¹⁹ Г. Корольов, *Ідея чорноморської федерації у поглядах Михайла Грушевського*, „Український історичний журнал” 2011, № 6, s. 68–79.

²⁰ Ibidem.

²¹ Р. Додонов, *Чорномоські вектори у геополітичних концепціях України та Росії*, „Політичний менеджмент” 2005, № 4, s. 127–140.

²² Н. Короман, *Місце України у формуванні балто-чорноморського регіону: від ідеї до реального співробітництва*, http://papers.univ.kiev.ua/1/geografija/articles/koroman-ukrainian-position-in-formation-of-the-baltic-black-sea-region-from-t_13621.pdf, 10.12.2018.

regionu bałtycko-czarnomorskiego widział federację Ukrainy, Litwy, Łotwy, Estonii, Finlandii i Białorusi. Zasadniczymi podwalinami przyszłej federacji miały zostać: położenie geograficzne – państwa znajdują się w Europie Wschodniej – oraz wspólny cel – dążenie tych państw jako byłych obrzeży Rosji do niepodległości²³. Głównym centrum owej federacji miała zostać Ukraina jako największe pod względem terytorialnym państwo. Jak widać, w planach twórców geopolityki ukraińskiej nie przewidziano miejsca dla Polski, którą pod względem położenia geograficznego zaliczano do Europy Środkowej. Ponadto Rudnycki uważał, że w razie agresji ze strony Polski bądź bolszewickiej Rosji na Ukrainę centrum geopolityczne miało być przeniesione na południe, co sprzyjało aktywizacji współpracy politycznej, ekonomicznej, kulturowej z krajami południa²⁴. Wektor czarnomorski, zdaniem Rudnyckiego, był konstruktywną ukraińską odpowiedzią na rosyjską politykę wobec Ukrainy, która była traktowana przez wschodniego sąsiada jako bufor Eurazji. Zwrócenie wektora ukraińskiej polityki na północ i południe miało zapobiec politycznemu i cywilizacyjnemu podziałowi Ukrainy na dwie części – wschodnią i zachodnią²⁵. Szczególną uwagę Rudnycki zwracał na granice Ukrainy. Pisał, że terytorium tego państwa różni się od ziem sąsiednich pod względem warunków naturalnych, jednak Ukraina nie posiada naturalnych granic na zachodzie, północy i północnym wschodzie. Geopolityczne położenie Ukrainy z tego punktu widzenia nie jest korzystne, na dodatek przez jej terytorium przebiegają szlaki politycznej ekspansji wielkich mocarstw, zwłaszcza Rosji²⁶.

Ważne znaczenie Stepan Rudnycki przypisywał także Półwypowi Krymskiemu. Pisał: „Krym to klucz do komunikacji Morza Czarnego. Kto włada Krymem, ten kontroluje wyjście Ukrainy do morza i dalej do oceanów. [...] Utrata Krymu [...] to wyrok śmierci dla ukraińskiej państwowości. Gdyż bez Krymu nie ma niepodległej Ukrainy. Utrata Krymu powoduje pozbawienie Ukrainy głównej opory – wybrzeża czarnomorskiego”²⁷. Konkludując swoje rozważania na temat geopolitycznej przyszłości Ukrainy, Rudnycki pisał, że polityka zagraniczna tego kraju nie powinna być skie-

²³ *Геополітичні концепції українських вчених на початку XX ст.*, http://vlp.com.ua/files/05_7.pdf, 10.12.2018.

²⁴ А. Гольцов, *Геополітика та політична географія*, Київ 2012, s. 331–332.

²⁵ М. Сіудак, *Геополітичне візю України і Криму*, s. 87–98.

²⁶ Р. Додонов, *Чорномоські вектори* op. cit., s. 127–140.

²⁷ С. Рудницький, *Чому ми хочемо*, s. 294.

rowana przeciwko państwom trzecim pod warunkiem, że nie stanowią one zagrożenia dla jej bezpieczeństwa. Jednak Ukraina powinna mocno chronić swoją jedyną „dobrą” granicę – czarnomorską²⁸.

Utrata kontroli nad Półwyspem Krymskim i częścią wybrzeża czarnomorskiego osłabiła bezpieczeństwo południowych granic Ukrainy. Obecnie tylko na zachodzie Ukraina może być pewna o bezpieczeństwo własnej granicy (sąsiedztwo Unii Europejskiej). Z kolei na północy granica z Białorusią nie jest bezpieczna, podobnie jak granica na południowym zachodzie z Naddniestrzem. Na południu i wschodzie zagrożenie jest największe, gdyż są to tereny okupowane lub sąsiadujące z Federacją Rosyjską, której polityka wobec Ukrainy jest agresywna.

Po śmierci Stepana Rudnyckiego jego idee kontynuował Jurij Łypa, który, podobnie jak jego poprzednik, uważał, że główną osią geopolityczną Ukrainy jest południe–północ. Jest to droga rozwoju i prosperowania Ukrainy, z kolei zachód–wschód to droga do likwidacji ukraińskiej państwowości, duchowości i kultury²⁹. Kontynuując poglądy Rudnyckiego, Jurij Łypa także uznawał Krym za klucz do Morza Czarnego, które – jego zdaniem – pod względem geologicznym jest zatoką Morza Śródziemnego. Kontrola nad Krymem miała strategiczne znaczenie dla Ukrainy, gdyż wszystkie rzeki z północy płyną na południe i uchodzą do Morza Czarnego, tworząc w ten sposób część światowych szlaków morskich. Rosja będzie usatysfakcjonowana tylko wtedy, kiedy odzyska/podbije Krym, który jest kluczem do dominacji nad Morzem Czarnym oraz centrum jego handlu i dróg politycznych³⁰. Ponadto Krym decyduje o przynależności azowskiego systemu rzek – czy to do zamkniętego jeziora, czy do Morza Czarnego. Zdaniem Łypy wybrzeże Morza Czarnego jest fundamentem rozwoju niepodległej Ukrainy.

Poglądy uczonego nabrały kształtu doktryny na początku II wojny światowej. Jurij Łypa przedstawił w tej koncepcji własną wizję znaczenia Morza Czarnego jako centrum geopolitycznego dla każdego z państw nadbrzeżnych (Ukrainy, Gruzji, Rosji, Rumunii, Bułgarii, Turcji). Zdaniem Łypy państwa położone wokół Morza Czarnego tworzą naturalną całość – „czarnomorską

²⁸ *Геополітична складова державницької думки*, <http://litopys.org.ua/ukrxx/r05.htm>, 15.12.2019.

²⁹ Ю. Липа, *Всеукраїнська трилогія*, т.1, Київ 2007, s. 309.

³⁰ *Ibidem*, s. 97.

fortecę”, a Ukraina stanowi jej fundament³¹. Ponadto uzasadnił utworzenie bałtycko-czarnomorskiej federacji Ukraińców, Białorusinów, Polaków i Litwinów. Podobnie jak Hruszewski, także Rudnycki w centrum federacji stawiał Ukrainę, pod warunkiem że będzie realizować uczciwą i życzliwą politykę wobec swego sojusznika – Białorusi. Dodatkowo głównymi sprzymierzeńcami Ukrainy powinny zostać Turcja i państwa Kaukazu oraz Bułgaria. Przyszłość Ukrainy Jurij Łypa widział tylko w ramach sojuszu z Bułgarią, Turcją oraz państwami regionu Morza Czarnego. Jednocześnie zauważył, że obecność Rosji na Krymie czyni ją gospodarzem Morza Czarnego i uzależnia od niej kraje bałkańskie. Głównym celem Ukrainy i jej sojuszników w ramach doktryny czarnomorskiej jest nie oddzielenie się od Rosji, lecz jej wyparcie z regionu Morza Czarnego³². Według Łypy państwa położone wokół Morza Czarnego mają olbrzymi potencjał demograficzny i ekonomiczny, a ich integracja pozwoli na stworzenie potężnego bloku, który zneutralizuje siłę Rosji oraz negatywne wpływy mocarstw zachodnich. Łypa zakładał, że państwa czarnomorskie będą ściśle współpracować z państwami śródziemnomorskimi.

Poglądy prezentowane przez Jurija Łypę były dalekosiężne i nie ograniczała je ówczesna sytuacja polityczna. We współczesnych realiach politycznych doktryna czarnomorska wymaga dogłębnej modyfikacji, aby w przyszłości nie stała się historycznym wspomnieniem pewnych utopijnych koncepcji³³.

Po odzyskaniu przez Ukrainę niepodległości tamtejsze elity polityczne podejmowały próby stworzenia regionalnego systemu bezpieczeństwa w Europie Środkowo-Wschodniej. W 1993 r. ówczesny prezydent Ukrainy Leonid Krawczuk w czasie wizyty w Budapeszcie wystąpił z inicjatywą powołania strefy stabilności i bezpieczeństwa w regionie Europy Środkowo-Wschodniej z udziałem państw nadbałtyckich, Białorusi, Ukrainy, Polski, Czech, Słowacji, Węgier, Austrii, Bułgarii i Rumunii³⁴. Na spotka-

³¹ Ibidem.

³² Ю. Василевич, *Чорноморська концепція Юрія Липи у геополітичній думці України*, http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2012_178_166_4, 15.12.2019.

³³ P. Eberhardt, *Twórcy ukraińskiej geopolityki*, „Przegląd Geograficzny” 2009, t. 81, z. 2, s. 145–171, http://rcin.org.pl/Content/55605/WA51_75262_r2009-t81-z2_Przeg-Geogr-Eberhard.pdf, 10.12.2018.

³⁴ *Спільне комюніке Угорщина, Україна; Комюніке, Міжнародний документ від 26.02.1993*, http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/348_010, 15.12.2019.

niu Komitetu Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE) w Pradze w kwietniu 1993 r. strona ukraińska przygotowała projekt powołania Środkowoeuropejskiej Przestrzeni Stabilności i Bezpieczeństwa, czyli stworzenia regionalnego wariantu bezpieczeństwa zbiorowego. Hasło zaproponowanej inicjatywy brzmiało następująco: „bezpieczeństwo dla siebie – poprzez bezpieczeństwo dla wszystkich”³⁵. W maju 1994 r. podczas wizyty prezydenta RP Lecha Wałęsy w Kijowie projekt został zaprezentowany stronie polskiej. W listopadzie 1993 r. w trakcie wizyty prezydenta Ukrainy w Warszawie „plan Krawczuka” został przedstawiony oficjalnie. Zgodnie z planem obszar Europy Środkowo-Wschodniej, który obejmował państwa pomiędzy NATO a Rosją, miał zostać z jednej strony strefą neutralną i bezatomową, a z drugiej miał to być sojusz państw wspierających się w zakresie bezpieczeństwa. Plan ten był możliwy do zrealizowania tylko z udziałem Polski. W Polsce w owym czasie dojrzała decyzja o członkostwie w NATO i UE, a więc sojusz z Ukrainą nie wchodził w grę³⁶.

W koncepcji zaproponowanej przez Ukrainę we wczesnych latach 90. XX w. łatwo doszukać się podobieństw z ideą Międzymorza³⁷. W 1994 r. na kongresie w Kijowie powołano Ligę Partii Politycznych Państw Międzymorza. Deklarację podpisali liderzy partii politycznych Białorusi, Estonii, Litwy, Łotwy, Polski i Ukrainy. Głównym celem Ligi było rozszerzenie współpracy politycznej, ekonomicznej oraz kulturalnej. Ponadto uwaga została skupiona na obronie praw mniejszości narodowych i gwarancjach bezpieczeństwa³⁸. Chęć do wzmocnienia bałtycko-czarnomorskiej osi raz narastała, raz spadała, w zależności od zmian sytuacji geopolitycznej w regionie. Polska w owym czasie zdecydowała się na prozachodni kierunek polityki zagranicznej, państwa nadbałtyckie były zainspirowane Skandynawią, a Białoruś wybrała kierunek prorosyjski. Tymczasem Ukraina w czasie pierwszej kadencji prezydenckiej Leonida Kuczmy trzymała się wielowektorowości w polityce zagranicznej, w okresie drugiej jego kadencji

³⁵ P. Leszczyński, *Bezpieczeństwo narodowe Ukrainy w kontekście jej podstaw konstytucyjnych i położenia geopolitycznego – węzłowe zagadnienia*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Seria: Administracja i Zarządzanie” 2014, nr 103, http://www.tstefaniuk.uph.edu.pl/zeszyty/archiwalne/103-2014_4.pdf, 10.12.2018.

³⁶ E. Mironowicz, *Polityka zagraniczna Ukrainy*, Białystok 2011, s. 65.

³⁷ P. Leszczyński, op. cit.

³⁸ I. Туряниця, *Україна і Литва в системі координат Балто-Чорноморського співробітництва*, „Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія»” 2011, вип. 27, s. 207–215.

kierunek polityki zagranicznej stał się bardziej prorosyjski. Przykłady te wskazują, że kierunek polityki zagranicznej Ukrainy zmieniał się wraz ze zmianą rządów.

We wrześniu 1999 r. na szczycie w Jałcie ówczesny prezydent Ukrainy Leonid Kuczma wystąpił z inicjatywą aktywizacji wielostronnej współpracy na obszarze między dwoma morzami oraz wyeliminowania linii podziału³⁹. Wraz z intensyfikacją prac związanych z dołączeniem państw Europy Środkowo-Wschodniej do struktur euroatlantyckich i europejskich zainteresowanie bałtycko-czarnomorskim kierunkiem spadało. Częściowo założenia tej współpracy zostały zrealizowane w wymiarze politycznym, instytucjonalnym i ekonomicznym poprzez powołanie Grupy Wyszehradzkiej (1991), Organizacji na rzecz Demokracji i Rozwoju – GU(U)AM (1997) i Organizacji Czarnomorskiej Współpracy Gospodarczej (1999).

Przełomowe w dziejach Europy Środkowo-Wschodniej były lata 1999 oraz 2004, kiedy doszło do największego rozszerzenia NATO i UE – 10 państw tego regionu stało się członkami wspomnianych organizacji. Ukraina i reszta państw Europy Wschodniej zmuszona była na nowo budować stosunki z państwami Europy Środkowo-Wschodniej i Federacją Rosyjską.

W 2005 r. powołano do życia nową organizację – Wspólnotę Demokratycznego Wyboru. Miała ona zostać równocześnie rządową i pozarządową platformą współpracy państw ją tworzących (Estonii, Litwy, Łotwy, Macedonii Północnej, Gruzji, Mołdawii, Rumunii oraz Słowenii i Ukrainy). Celem powołania organizacji była intensyfikacja kontaktów politycznych, gospodarczych oraz współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa na obszarze bałtyckim, Europy Wschodniej, Bałkanów, w regionie Morza Czarnego i na Kaukazie, rozwiązanie istniejących konfliktów i stymulowanie wzrostu potencjału gospodarczego „od morza do morza”. Ponadto ważne miejsce w ramach tej współpracy zajmowały kwestie wzmocnienia demokracji i szerzenia praw człowieka⁴⁰.

Obecnie Ukraina znalazła się w bardzo trudnej sytuacji. Aneksja Krymu i wojna w Donbasie pokazała, że Rosja po upadku Związku Radzieckiego nigdy nie zrezygnowała ze swych ambicji imperialnych. Rok 2014 stał się przełomowy nie tylko dla Ukrainy czy Europy, ale również dla Rosji, która

³⁹ О. Волович, *Балто-Чорноморський Союз: перспективи реалізації (частина 1)*, 30.05.2016, <http://bintel.com.ua/uk/article/volodich-balto/>, 15.12.2019.

⁴⁰ D. Springer, *Ukraina. Nowa organizacja inauguruje działalność*, <http://www.psz.pl/162--wschod/ukraina-nowa-organizacja-inauguruje-dzialalnosc>, 03.12.2005.

zademonstrowała, że jest gotowa do obrony militarnej własnych interesów na terenach tzw. bliskiej zagranicy⁴¹. Imperialistyczne plany Rosji sięgają poza granice Ukrainy i docierają do Bałtyku i Mołdawii, co budzi coraz większe zaniepokojenie nie tylko w tych państwach, ale również w Rumunii, Słowacji, Bułgarii, Czechach i Polsce. Dlaczego Rosja tak zawzięcie interesuje się regionem Europy Środkowo-Wschodniej? Klucz do odpowiedzi po części tkwi w położeniu geograficznym. Większość państw, które stanowią dla Rosji interes strategiczny, leży na Nizinie Środkowo-Europejskiej, która na północy jest ograniczona przez Morze Bałtyckie, a na południu naturalną granicę tworzą Karpaty, co stanowi pewnego rodzaju klin. Według Rosjan te tereny są najlepszym miejscem dla przeprowadzenia linii obronnych. Polska leży na końcu tego klina i stanowi względnie wąskie przejście, którym Rosjanie w razie potrzeby mogliby wprowadzić swoje siły zbrojne i zablokować drogę wojskom maszerującym na Moskwę. Klin rozszerza się w kierunku rosyjskich granic i terytorium Ukrainy oraz Białorusi, a w razie rozpoczęcia działań wojennych mógłby stać się areną działań wojennych. Jak pokazują wydarzenia historyczne, Rosja nigdy nie została podbita od strony zachodu. Można to wyjaśnić jej usytuowaniem w równinnej części Europy, co uniemożliwia inwazję, gdyż na równinach utrzymanie linii frontu jest zadaniem bardzo trudnym do wykonania. Potwierdzeniem tego są działania Napoleona w 1812 r. oraz Adolfa Hitlera w 1941 r., które zakończyły się klęską⁴².

Współcześnie ani Polska, ani Ukraina nie odrzucają możliwości częściowego odrodzenia koncepcji Międzymorza. Ze względu na położenie geograficzne Polska może tworzyć związek zarówno z południowymi sąsiadami – państwami członkowskimi UE (Czechami, Słowacją, Rumunią, Węgrami), jak i z sąsiadami wschodnimi, które nie są członkami UE (Ukraina, Litwa, Białoruś). Kierunek południowy sprowadza się do doktryny ABC (Adriatyk–Bałtyk–Morze Czarne), a kierunek wschodni – do doktryny ULB Giedrojcja–Mioszewskego (Ukraina–Litwa–Białoruś) lub do doktryny bałtycko-czarnomorskiej. Obecnie z dwóch kierunków bardziej realistyczny wydaje się kierunek południowy. Brak wyboru na rzecz wschodnich sąsiadów wynika z polityki historycznej Polski, Litwy, Ukrainy i Białorusi.

⁴¹ T. Marshall, *Więźniowie geografii. Czyli wszystko, co chciałbyś wiedzieć o globalnej polityce*, Poznań 2017, s. 44.

⁴² Ibidem, s. 26–27.

Kierunek wschodni jest trudniejszy do zrealizowania, gdyż największym problemem w stosunkach między państwami za wschodnią granicą są problemy dotyczące pamięci historycznej.

Wnioski

Analizując wydarzenia sprzed prawie stulecia, można dokonać pewnego rodzaju porównania sytuacji do realiów współczesnych. Podobnie jak niemal 100 lat temu, państwa Europy Zachodniej są niewystarczająco zainteresowane problemami Europy Wschodniej. W okresie międzywojennym Zachód nie ocenił należycie zagrożenia, które niósł ze sobą bolszewizm/komunizm, i uznawał go za zjawisko przejściowe. Dziś Europa Zachodnia słabo angażuje się w rozwiązanie konfliktu na Ukrainie i przywrócenie jej integralności terytorialnej. Obecna sytuacja jasno pokazuje podziały w UE wobec kwestii ukraińskiej. Poszczególne państwa zagrywają z agresorem (Rosją) dla uzyskania krótkotrwałych korzyści, których skutki mogą być tragiczne dla całej Europy. Rosja ze swojej strony sprawdza reakcję i zachowanie poszczególnych państw na to, jak daleko może ona posunąć się w swych aspiracjach mocarstwowych. W czasach radzieckich Ukraina i republiki nadbałtyckie przez władze na Kremlu były traktowane jako przydatki surowcowe. Współczesne podejście Federacji Rosyjskiej do tych państw jest podobne – traktuje się je jako „niedopaństwa” (ros. *недогосударства*) i jako strefę własnych wpływów. Ukraina w walce z odradzającym się rosyjskim imperializmem wydaje się coraz bardziej osamotniona. W świetle ostatnich wydarzeń w Europie Środkowo-Wschodniej szansa realizacji koncepcji Międzymorza z wersji zawężonej do Ukrainy, Polski i państw nadbałtyckich czy do Ukrainy, Gruzji, Azerbejdżanu i państw nadbałtyckich jest niewielka. Państwa znajdujące się na linii rozłamu geopolitycznego powinny zastanowić się nad wspólnym porozumieniem w sprawie bezpieczeństwa i obrony, ale na razie postępy w tym kierunku prawie nie są zauważalne. Potencjalne obszary współpracy między państwami Międzymorza w świetle ostatnich wydarzeń na Ukrainie mogłyby obejmować: kontrolę nad zastosowaniem sankcji politycznych i gospodarczych, wymianę doświadczeń w dziedzinie obrony terytorialnej, wspólne szkolenia przygranicznych jednostek wojskowych, wymianę danych strategicznych, kontrwywiadowczych, wspólne przeciwdziałanie propagandzie oraz

współpracę w innych obszarach⁴³. Taka współpraca pomiędzy państwami istnieje częściowo. Polska, niezależnie od napięć związanych z sytuacją mniejszości polskiej na Litwie oraz przeszłości historycznej z Ukrainą, nasila współpracę w zakresie bezpieczeństwa. Głównym czynnikiem, który wpłynął na zacieśnienie trójstronnej współpracy, stała się wojna rosyjsko-ukraińska w Donbasie. Andreas Umland proponuje nieco zmienioną koncepcję Międzymorza. Ekspert zdaje sobie sprawę z tego, że w najbliższej przyszłości ani Ukraina, ani Mołdawia wraz z Gruzją nie mają szans na przystąpienie do NATO⁴⁴. Ciekawe zatem jest spojrzenie na koncepcję Międzymorza w wersji Ukraina–Mołdawia–Gruzja, która będzie regionalnym układem obronnym przeciwko Rosji. Częściowo taka propozycja powtarza ideę GUAM. W tej zawężonej koncepcji nie ma Polski. Przy tym należy odnotować, że głównym celem Ukrainy jest członkostwo w NATO i UE, a koncepcja Międzymorza jest traktowana jako dodatek do już istniejących projektów współpracy.

Streszczenie

Koncepcja Międzymorza we współczesnej myśli politycznej Ukrainy

Wydarzenia na Ukrainie na przełomie 2013 i 2014 roku – aneksja Krymu i wojna w Donbasie – nie tylko przykuły uwagę całego świata, ale także zmusiły państwa zachodnie do zweryfikowania swej polityki wobec regionu Europy Środkowo-Wschodniej. Zaczęto wracać do koncepcji geopolitycznych sięgających początków XX w., głównie do idei Międzymorza. Koncepcja ta obejmuje państwa od Morza Bałtyckiego do Morza Czarnego. Rozważania o państwach tego regionu znajdziemy także u amerykańskich strategów – Zbigniewa Brzezińskiego, Geорга Friedmana, Tima Marshalla i innych. Każdy z nich zwraca uwagę na geopolityczne położenie państw zaliczanych do Międzymorza. Poglądy USA w sprawie Europy Środkowo-Wschodniej są dość spójne – państwa powinny ściślej ze sobą współpracować. Podczas analizy koncepcji Międzymorza w różnych okresach historycznych wydaje się, że ta współpraca jest mało prawdopodobna, a państwa więcej dzieli, niż łączy. Głównym elementem różniącym państwa jest pamięć

⁴³ А. Умланд, *Пакт Східної Європи і Туреччини проти російського неоімперіалізму*, https://dt.ua/international/pakt-shidnoyi-yevropi-i-turechchini-proti-rosiyskogo-neoimperializmu-_.html, 22.04.2016.

⁴⁴ Ibidem.

historyczna, z kolei elementem zespalającym, choć znacznie słabszym niż ten, który rozdziela, jest obawa przed wschodnim sąsiadem – Rosją. W artykule zostały poddane analizie ukraińskie poglądy na koncepcje Międzymorza w kontekście aktualnej sytuacji politycznej.

Summary

The concept of Intermarium in contemporary political thought of Ukraine

Events in Ukraine at the turn of 2013 and 2014 – the annexation of Crimea and the war in Donbass, not only caught the attention of the whole world, but also forced Western countries to review policy towards the region of Central and Eastern Europe. The geopolitical concepts dating back to the beginning of the 20th century, mainly Inter Sea Initiative, were considered again. This concept covers the countries from the Baltic Sea to the Black Sea. We can also find the considerations related to the countries of this region among American strategists – Zbigniew Brzezinski, George Friedman, Tim Marshall and others. Each of them pays attention to the geopolitical location of countries covered by the concept of Inter Sea Initiative. The USA views on Central and Eastern Europe are fairly consistent – the states should cooperate more closely with each other. While analyzing the concept of Inter Sea Initiative in different historical periods, it seems that this cooperation is impossible, the states are rather divided than united. The main element being the reason for the divisions is historical memory, while the connecting element, which is much weaker than the dividing factors, is the fear of the eastern neighbor – Russia. The article analyzes Ukrainian views on the concepts of Inter Sea Initiative in the context of the current political situation.

Bibliografia

- Bayer L., *The Next Chapter for the Intermarium*, <https://geopoliticalfutures.com/the-next-chapter-for-the-intermarium>, 20.05.2016.
- Brzeziński Z., *Wielka szachownica*, Warszawa 1999.
- Dutka J., *Wpływ realizacji geopolitycznej koncepcji Międzymorza na bezpieczeństwo militarne Polski i Europy Wschodniej w XX wieku*, „Przegląd Geopolityczny” 2016, nr 16, s. 120–137.
- Eberhardt P., *Twórcy ukraińskiej geopolityki*, „Przegląd Geograficzny” 2009, t. 81, z. 2, s. 145–171, http://rcin.org.pl/Content/55605/WA51_75262_r2009-t81-z2_Przeg-Geogr-Eberhard.pdf, 10.12.2018.

- Gajowniczek T., *Rosja a „Międzymorze” w polskiej myśli politycznej XX wieku. Wybrane zagadnienia*, https://www.researchgate.net/profile/Tomasz_Gajowniczek/publication/273759273_Rosja_a_Miedzymorze_w_polskiej_mysli_politycznej_XX_wieku_Wybrane_zagadnienia/links/550ab44d0cf28556409518c1/Rosja-a-Miedzymorze-w-polskiej-mysli-politycznej-XX-wieku-Wybrane-zagadnienia.pdf, 10.12.2018.
- Leszczyński P., *Bezpieczeństwo narodowe Ukrainy w kontekście jej podstaw konstytucyjnych i położenia geopolitycznego – węzłowe zagadnienia*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Seria: Administracja i Zarządzanie” 2014, nr 103, http://www.tstefaniuk.uph.edu.pl/zeszyty/archiwalne/103-2014_4.pdf, 10.12.2018.
- Marshall T., *Więźniowie geografii. Czyli wszystko, co chciałbyś wiedzieć o globalnej polityce*, Poznań 2017.
- Masson F., *The three-seas-initiative: European regionalism of supranational nature*, <http://www.nouvelle-europe.eu/en/three-seas-initiative-european-regionalism-supranational-nature>, 20.03.2018.
- Menzer J., *Intermarium – A view from Germany*, <http://neweasterneurope.eu/2017/07/06/intermarium-a-view-from-germany/>, 06.07.2017.
- Mironowicz E., *Polityka zagraniczna Ukrainy*, Białystok 2011.
- Rukkas A., *Geopolityka Józefa Piłsudskiego*, <http://jagiellonia.org/geopolityka-jozefa-pilsudskiego>, 15.11.2015.
- Siudak M., *Geopolityczne wizje Ukrainy i Krymu*, „Przegląd Geopolityczny” 2016, t. 18.
- Springer D., *Ukraina. Nowa organizacja inauguruje działalność*, <http://www.psz.pl/162-wschod/ukraina-nowa-organizacja-inauguruje-dzialalnosc>, 3.12.2005.
- Василевич Ю., *Чорноморська концепція Юрія Липи у геополітичній думці України*, http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2012_178_166_4, 15.12.2019.
- Волович О., *Балто-Чорноморський Союз: перспективи реалізації (частина 1)*, <http://bintel.com.ua/uk/article/volodich-balto>, 30.05.2016.
- Ворожбит О., *Не потонути. Чи є місце Україні в ініціативі «Тримор'я»?*, <http://tyzhden.ua/World/194046>, 13.06.2017.
- Геополітична подорож. Частина I: Мандрівник („STRATFOR”, США)*, <http://bbs-news.info/featured/geopolitichna-podorozh-chastina-1-mandrivnik-stratfor-ssha>, 19.06.2017.
- Геополітична складова державницької думки*, <http://litopys.org.ua/ukrxx/r05.htm>, 15.1.2019.
- Геополітичні концепції українських вчених на початку XX ст.*, http://vlp.com.ua/files/05_7.pdf, 10.12.2018.
- Гольцов А., *Геополітика та політична географія*, Київ 2012, s. 331–332.
- Драгоманов М., *Листи на Наддніпрянську Україну*, Коломия 1894.

- Концепт «Міждимор'я» та його сучасна редакція, „Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal). Politologia” 2016, nr 8, s. 39–42.
- Корольов Г., *Ідея чорноморської федерації у поглядах Михайла Грушевського*, „Український історичний журнал” 2011, № 6, s. 68–79.
- Корома Н., *Місце України у формуванні балто-чорноморського регіону: від ідеї до реального співробітництва*, http://papers.univ.kiev.ua/1/geografija/articles/koroma-n-ukrainian-position-in-formation-of-the-baltic-black-sea-region-from-t_13621.pdf, 10.12.2018.
- Корома Н., *Політико-географічні фактори формування стикових геополітичних регіонів (на прикладі Балто-Чорноморського регіону)*, http://papers.univ.kiev.ua/1/geografija/articles/coroma-n-political-and-geographical-conditions-of-formation-of-junction-geopoli_18429.pdf, 10.12.2018.
- Липа Ю., *Всеукраїнська трилогія*, т.1, Київ 2007.
- Охримович Ю., *Розвиток української національно-політичної думки*, Нью-Йорк 1968.
- Рудницький С., *Чому ми хочемо самостійної України?*, Львів 1994.
- Спільне комюніке Угорщина, Україна; Комюніке, Міжнародний документ від 26.02.1993*, http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/348_010, 15.12.2019.
- Туряниця І., *Україна і Литва в системі координат Балто-Чорноморського співробітництва*, „Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія»” 2011, вип. 27, s. 207–215.
- Умланд А., *Пакт Східної Європи і Туреччини проти російського неоімперіалізму*, <https://dt.ua/international/pakt-shidnoyi-yevropi-i-turechchini-proti-rosiyskogo-neoimperializmu-.html>, 22.04.2016.
- Шевченко А., Исайко Н., *Керченский мост: что теряет Украина. Часть 1 (видео)*, <https://ru.krymr.com/a/video/28981153.html>, 18.01.2018.
- Ясиновская Е., *Кремль хочет удержать Украину без конфронтации с Заходом – Шевцова*, <http://uapress.info/uk/news/show/129675>, 05.05.2016.

